

A close-up photograph of a hand holding a blue book with gold lettering. The book is titled "SVERIGES RIKES LAG" and is published by "JOHAN MUNCK" in "2019". The background shows a stack of similar books.

SVERIGES
RIKES
LAG

Prioriterade prejudikatfrågor 2025

UTGIVEN AV
JOHAN MUNCK
2019

Innehållsförteckning

Områden där praxis saknas.....	3
Penningtvätt.....	3
Ekobrott.....	3
Vapenbrott.....	3
29 kap. 2 § brottsbalken.....	4
29 kap. 2 a §	4
Företagsbot.....	4
Skyddande av brottsling	4
Barnfridsbrott.....	4
6 kap. brottsbalken.....	4
Hedersförtryck	6
Behövs tydligare eller ändrad praxis?	6
Ofredande	6
Ofredande mot barn.....	6
Hets mot folkgrupp.....	6
6 kap. brottsbalken.....	6
Brott mot knivlagen.....	7
Ny lagstiftning	7
Brott mot journalister.....	7
Brott mot tystnadsplikt	7
Narkotikabrott	7
Involverande av en underårig i brottslighet.....	7
Ny förverkandelagstiftning	8
Anonyma vittnen	8
Vapenbrott.....	8

Prioriterade prejudikatfrågor 2025

Produktion: Åklagarmyndigheten, februari 2025

Bilder: Per Groth, Thomas Carlgren, Stockfoto/TT.

Prioriterade prejudikatfrågor

Riksåklagarens uppgift som åklagare i Högsta domstolen syftar till att få fram en enhetlig och tydlig praxis i rättsliga frågor av betydelse för åklagarverksamheten. Till ledning för vilka rättsliga områden som från åklagarsynpunkt bör prioriteras har Åklagarmyndigheten och Ekobrottsmyndigheten gemensamt listat ett antal aktuella prejudikatfrågor.

Områden där praxis saknas

Penningtvätt

• Näringspenningtvätt

För straffansvar krävs att omständigheterna är sådana att det skäligen kan antas att åtgärden är vidtagen i penningtvättssyfte. Enligt förarbetsuttalanden är det för bestämmelsens tillämpning inte avgörande om egendomen härrör från brott eller brottslig verksamhet. Grunden för straffansvaret är i stället att gärningsmannen gör sig skyldig till ett klandervärt risktagande. Eftersom en penningtransaktion i sig normalt inte kan anses som något misstänkt bör det i regel föreligga någon kvalificerande omständighet för att en sådan transaktion skäligen ska kunna antas vara vidtagen i penningtvättssyfte. Som ett exempel på en sådan omständighet nämns sätet på vilket transaktioner genomförs. Vägledande uttalanden behövs om vilken typ av omständigheter som krävs för att kontotransaktioner skäligen ska kunna antas vara vidtagna i penningtvättssyfte.

Ekobrott

• Straffansvaret vid ekobrott i företag

Åtal för bokföringsbrott och skattebrott begångna i företag innefattar ofta ett påstående om att den tilltalade på grund av sin ställning som företrädare haft ett ansvar för företagets bokföringsskyldighet eller redovisningsskyldighet i fråga om skatt och avgift. Straffbestämmelserna om bokföringsbrott och skattebrott är dock utformade på ett sätt som inte förutsätter

någon viss ställning för att straffansvar ska bli aktuellt, men i vissa fall kan ställningen ha betydelse för att man ska kunna avgränsa kretsen av personer som kan drabbas av straffansvar. Det behövs vägledande uttalanden om i vilka fall man bör falla tillbaka på ställningen för att göra den avgränsningen.

• Påföljden vid skattebrott baserat på en oriktig individuppgift

Vid beskattning som grundas på en oriktig individuppgift tillgodoräknas den skattskyldige ett angivet preliminärt skatteavdrag. Hovrättspraxis när det gäller denna typ av skattebrott är inte enhetlig och det finns behov av vägledande uttalanden när det gäller straffvärde och påföljd.

Vapenbrott

• Grovt brott eller brott av normalgraden?

Det finns behov av att bevaka praxis om start- och tårgasvapen (se dock "De insmugglade tårgaspistolerna" NJA 2021 s. 759). Start- och tårgasvapen är vapentyper som regelbundet byggs om till skarpa vapen. Det kan behövas vägledning om hur många sådana vapen som behövs för att det ska bli grovt vapenbrott eller grov vapensmuggling. Det behövs vidare vägledande uttalanden i frågan om rubricering av vapenbrott i de fall då någon vital men lättmonterad detalj, t.ex. ett tändstift/slagstift, saknas på ett vapen men vapnet enkelt kan återställas i brukbart skick. Frågan är om sådana vapenbrott – med hänsyn till övriga försvårande omständigheter – bör rubriceras som grovt brott trots att vapnen är (tillfälligt) obrukbara.

29 kap. 2 § brottsbalken

• Hedersrelaterad brottslighet

Den 1 juli 2020 infördes en ny straffskärpningsgrund i 29 kap. 2 § 10 brottsbalken som innebär att straffen skärptes för hedersrelaterad brottslighet. Om motivet för brottet varit att bevara eller återupprätta heder ska det ses som en försvårande omständighet vid bedömningen av straffvärdet. Det behövs vägledande uttalanden om hur stort genomslag ett utrett hedersmotiv bör ha vid bedömningen av straffvärdet.

29 kap. 2 a §

• Kriminella nätverk och kriminella uppgörelser

Den 1 juli 2023 infördes en ny straffskärpningsgrund i 29 kap. 2 a § brottsbalken som tar sikte på brott som begås i kriminella nätverk och vid kriminella uppgörelser. Det saknas närmare vägledning om tillämpningen av straffskärpningsregeln i förhållande till vad som i övrigt gäller för varje särskild brottstyp och övriga straffskärpningsgrunder i 29 kap. brottsbalken. Det finns ett behov av vägledning i dessa frågor.

Företagsbot

• Jämkning och eftergift

Den 1 januari 2020 genomfördes vissa ändringar av reglerna om företagsbot. Ändringarna innebar bl.a. att samordningen av straffpåföljd och företagsbot numera ska ske när företagsboten bestäms. En särskild bestämmelse infördes i 36 kap. 10 § första stycket 2 brottsbalken enligt vilken en företagsbot ska kunna jämkas om företagets ägare döms till påföljd och den samlade reaktionen på brottsligheten annars skulle bli oproportionerligt sträng. Enligt bestämmelsens andra stycke kan företagsboten efterges om det är särskilt påkallat. I bland annat de mål som Ekobrottsmyndigheten hanterar kan företagsboten uppgå till mycket stora belopp både för enskilda näringsidkare och för aktiebolag. Domstolspraxis är inte enhetlig vare sig när det gäller om jämkning eller eftergift över huvud taget ska beslutas eller i fråga om hur stor jämkningen i förekommande fall ska vara. Vägledande uttalanden behövs i dessa frågor.

Skyddande av brottsling

• Straffansvarets räckvidd

Enligt 17 kap. 11 § brottsbalken ska de åtgärder som vidtagits gynna en annan brottslig person. Hur långt sträcker sig straffansvaret när gärningspersonen för huvudbrottet inte är identifierad eller när den person som är misstänkt för skyddande av brottsling tidigare varit misstänkt för huvudbrottet?

Barnfridsbrott

• Gradindelning och straffvärdebedömning

Den 1 juli 2021 infördes det nya gradindelade brottet barnfridsbrott i 4 kap. 3 § brottsbalken. Barnfridsbrottet gör det straffbart att låta ett barn bevittna vissa uppräknade brott i 3, 4, 6 och 12 kap. brottsbalken samt straffbara försök till de angivna brotten. Bevittna innebär att barnet ska ha sett eller hört de väsentliga delarna av brottet. Brottet förutsätter att barnet är närstående eller tidigare närstående till både gärningspersonen och målsäganden i grundbrottet (det bevittnade brottet). Relationen mellan gärningspersonen och målsäganden i grundbrottet saknar betydelse. Utvecklingen av praxis bör bevakas, särskilt när det gäller frågor om gradindelning och straffvärde. Det är vidare av vikt att bevaka om det behövs ett förtydligande angående tillämpningen av barnfridsbrottet och hur domstolarna tolkar rekvisitet "bevittnat".

6 kap. brottsbalken

• Våldtäkt mot barn och sexuellt övergrepp mot barn – distansbrott

Genom lagändringar den 1 augusti 2022 togs reaktidskravet för sexuella handlingar mot barn bort. Straffansvaret för våldtäkt mot barn och sexuellt övergrepp mot barn utvidgades till att även omfatta den som på ett otillbörligt sätt förmår barnet att företa eller tåla en sådan sexuell handling som avses i respektive straffbestämmelse. Vad gäller rekvisitet "förmår" framgår av propositionen att det ska finnas ett orsakssamband mellan gärningspersonens agerande och den sexuella handlingen men att redan subtila påtryckningar kan vara tillräckliga för att rekvisitet ska anses uppfyllt. Vidare framgår att det blir en bedömning i det enskilda fallet om hur lång tid som kan passera från gärningspersonens påtryckningar till dess att den sexuella handlingen genomförs. En förutsättning för att

agerandet ska vara straffbart är att det sker på ett "otillbörligt sätt". Enligt förarbetena ges rekvisitet en vidsträckt innebörd. När det gäller distansbrott mot barn anges löften om ersättning, antydning om avslöjande och att gärningspersonen utger sig för att vara någon annan som exempel på otillbörliga ageranden. Precis som vid våldtäkt mot vuxna målsägande är dokumentation av gärningen inte en förutsättning för straffansvar. Det finns behov av vägledning dels i frågan om hur rekvisitet "otillbörligt förmår" närmare ska förstås, dels vilken betydelse som dokumentation av gärningen har för brottets rubricering och påföljd.

• **Gradindelning och straffvärdebedömning vid sexuellt ofredande**

Straffbestämmelsen om sexuellt ofredande i 6 kap. 10 § brottsbalken är sedan den 1 augusti 2022 uppdelad i en bestämmelse som gäller brott mot barn under 15 år och en bestämmelse som gäller övriga fall. Vidare har ett grovt brott införts och straffskalan för brott av normalgraden skärpts. Enligt propositionen kan införandet av ett grovt brott leda till att domstolarna beaktar försvarande omständigheter i ökad utsträckning och till mer nyanserade bedömningar av straffvärdet. De omständigheter som enligt vad som anges i lagtexten särskilt ska beaktas vid bedömningen av om brottet är grovt är att flera personer har utsatt offret eller att gärningspersonen med hänsyn till offrets låga ålder eller någon annan omständighet har visat särskild hänsynslöshet. I propositionen lämnas vissa exempel på situationer där gärningspersonen ska anses ha visat särskild hänsynslöshet. En samlad bedömning ska emellertid alltid göras i det enskilda fallet. Det finns behov av vägledande uttalanden kring vilka omständigheter som kan ligga till grund för att kvalificera ett sexuellt ofredande som grovt.

• **Våldtäkt – gränsdragningen mellan våldtäkt och koppleri**

Enligt förarbetena kan lydelsen av 6 kap. 1 § brottsbalken också aktualiseras vid fysiska möten där gärningspersonen i möte med offret utövar påtryckning och förmår offret att senare, utan närvaro av gärningspersonen,

utföra eller tåla en sexuell handling med en annan person. Det innebär att även vissa gärningar som tidigare utgjort exempelvis koppleri kan komma att bedömas som våldtäkt. Det finns behov av vägledande uttalanden kring i vilka fall bestämmelsen om våldtäkt kan aktualiseras.

• **Kvalifikationsgrunder för när en handling ska bedömas utgöra en annan sexuell handling**

Lagstiftarens avsikt är att begreppet sexuell handling ska fånga upp en mängd olika sexuella handlingar som en person kan utsättas för. Bestämmelserna om sexuellt övergrepp (mot barn) innehåller därmed gärningar av mycket skiftande slag. Den närmare innebörden av begreppet "annan sexuell handling", som med hänsyn till kränkningens allvar inte är jämförlig med samlag, har inte berörts av lagstiftaren sedan 2005 utan överlämnats till rättstillämpningen (se prop. 2004/05:45 s. 33 f). Flera av de exempel som omnämns i förarbeten har vidare, mot bakgrund av senare lagändringar och praxisutvecklingen, spelat ut sin roll. Publicerad praxis avseende frågan om gränsdragningen mellan sexuellt övergrepp (mot barn) och (grovt) sexuellt ofredande (mot barn) är sparsam. Det behövs vägledande uttalanden om vad som utgör den nedre gränsen för vad som kan betecknas som en "annan sexuell handling".

• **Kvalifikationsgrunder för när en sexuell handling med hänsyn till kränkningens allvar ska anses jämförlig med samlag**

Den 1 augusti 2022 utvidgades samlagsbegreppet, vilket innebär att det i fråga om anala och orala samlag inte ska göras någon prövning av kränkningens allvar. Dessa typer av samlag kommer därmed, på samma sätt som gäller för vaginala samlag, med automatik omfattas av bestämmelserna om våldtäkt och våldtäkt mot barn. Lagtext och förarbeten ger dock inte svar på frågan hur utvidgningen av samlagsbegreppet påverkar frågan när en sexuell handling, med hänsyn till kränkningens allvar, är jämförlig med samlag. Frågan om vilka handlingar som med hänsyn till kränkningens allvar ska anses jämförliga med samlag har i överlämnats åt rättstillämpningen (prop. 2021/22:231 s 34 f och 84). Det finns behov av vägledning om under vilka

omständigheter en sexuell handling – som inte är ett vaginalt, analt, eller oralt samlag – med hänsyn till kränkningens allvar ska anses jämförbar med samlag.

Hedersförtryck

• Straffvärdebedömningen vid hedersförtryck mot närstående person

Den 1 juni 2022 infördes ett nytt brott, hedersförtryck, i 4 kap. 4 e § brottsbalken. För hedersförtryck döms till fängelse i lägst ett och högst sex år. Straffbestämmelsen är konstruerad på samma sätt som fridskränkingsbrotten. Det som skiljer brotten åt är att det för tillämpningen av brottet hedersförtryck förutsätts att det funnits ett hedersmotiv samt att det inte förutsätts att den som utsatts för brott är närstående till gärningspersonen. Det innebär att ett hedersförtryck som har begåtts av en till målsäganden närstående person automatiskt bör ha ett högre straffvärde än straffminimum eftersom det annars hade funnits anledning att istället åtala för ett fridskränkingsbrott med åberopande av 29 kap. 2 § 10 p. brottsbalken (heder som försvärande omständighet). Det behövs klargörande uttalanden kring straffvärdebedömningen vid hedersförtryck mot närstående person.

Behövs tydligare eller ändrad praxis?

Ofredande

• Straffansvarets gränser

Det finns behov av praxis när det gäller ofredande genom elektronisk övervakning. Användande av spårningsutrustning vid brott i kriminella miljöer och vid brott i parrelation har ökat. Praxis ger inte någon klar ledning om var straffansvarets gränser går. Det finns därför behov av vägledande uttalanden om när brott fullbordas och kravet på gärningsmannens uppsåt.

Ofredande mot barn

• Föräldrars straffria utrymme vid hedersrelaterad brottslighet

Den 1 juli 2020 infördes en ny straffskärpningsgrund i 29 kap. 2 § 10 brottsbalken om brott som äger rum med heder som motiv. Ett bete-

ende som är vanligt förekommande i en hederskontext är att målsäganden förföljs, bevakas och kontrolleras av familj och släktingar. Ett sådant hänsynslöst beteende bör kunna betraktas som ofredande under förutsättning att gärningen varit ägnad att kränka målsägandens frid på ett kännbart sätt. Enligt förarbetena till de senaste ändringarna i 4 kap. 7 § brottsbalken ska bedömningen om gärningen är ägnad att kränka den utsattes frid på ett kännbart sätt göras utifrån de faktiska förhållandena i det enskilda fallet och med hänsyn till den enskilda målsäganden. Det finns behov av vägledande uttalanden när det gäller den intressekonflikt som kan uppstå mellan ett barns rätt till en personlig sfär och föräldraansvaret enligt föräldrabalken, inte minst med anledning av att FN:s barnkonvention blev svensk lag den 1 januari 2020.

Hets mot folkgrupp

• Straffansvarets gränser

Anmälningar om hets mot folkgrupp på sociala medier är fortsatt vanligt förekommande. Domstolarnas praxis om vilka meddelanden som uttrycker straffbar missaktning varierar och inte heller åklagarnas bedömningar är enhetliga. Det finns behov av vägledning när det gäller hur misstänkta gärningar förhåller sig till yttrandefrihetens gränser som dessa framgår av regeeringsformen och Europakonventionen.

6 kap. brottsbalken

• Utnyttjande av barn för sexuell posering – konkurrensförhållandet till övriga sexualbrott

I fall där gärningspersonen genomför en sexuell handling med ett barn och samtidigt dokumenterar barnet kan gärningen vara straffbelagd enligt såväl bestämmelsen om utnyttjande av barn för sexuell posering som bestämmelserna om bl.a. våldtäkt mot barn eller sexuellt övergrepp mot barn. Samma sak gäller i de fall gärningspersonen förmår ett barn att företa eller tåla en sexuell handling och händelseförloppet dokumenteras. När det gäller konkurrensförhållandet mellan brottet utnyttjande av barn för sexuell posering och våldtäkt mot barn respektive sexuellt övergrepp mot barn har frågan bedömts på olika sätt i rättspraxis. I förarbetena till lagändringen av 6 kap. brottsbalken som föranledde vissa ändringar i lagrummet per den 1 augusti

2022 överlämnades konkurrensfrågorna till rättstillämpningen, se prop. 2021/22:231 s. 43. Det finns därför behov av vägledning om kriterierna för när åtal för poseringsbrott ska dömas i konkurrens med åtal för andra sexualbrott.

Brott mot knivlagen

• Påföljd för uppsåtligt normalbrott och gradindelning

Den 1 juli 2022 ändrades straffskalan för uppsåtligt brott mot knivlagen av normalgraden till böter eller fängelse i högst ett år. Samtidigt infördes en rad omständigheter som särskilt ska beaktas vid bedömningen av om ett brott mot knivlagen är att anse som grovt. Numera döms till fängelse lägst sex månader och högst två år för grovt brott. Såväl frågan om påföljd för uppsåtligt brott mot knivlagen av normalgraden som gränsdragningen mellan brott av normalgraden och grovt brott har i underrättspraxis kommit att utvecklas på ett sätt som inte är enhetligt. Det finns därför behov av vägledande uttalanden i dessa frågor.

Ny lagstiftning

Brott mot journalister

• Straffskärpning om brottet begåtts för att målsäganden yrkesmässigt bedrivit journalistik

Den 1 augusti 2023 infördes en ny straffskärpningsgrund i 29 kap. 2 § 11 brottsbalken. Det ska som försvårande vid bedömningen av straffvärdet särskilt beaktas om brottet begåtts mot en person på grund av att han eller hon eller någon närstående yrkesmässigt bedrivit nyhetsförmedling eller annan journalistik. Utvecklingen av praxis bör bevakas.

Brott mot tystnadsplikt

• Gränsdragningen mellan brott av normalgraden och grovt brott

Den 1 augusti 2023 infördes en bestämmelse om grovt brott mot tystnadsplikt i 20 kap. 3 § tredje stycket brottsbalken. Som skäl för att döma för grovt brott ska särskilt beaktas om gärningen kunnat medföra allvarlig skada, avsett ett stort antal uppgifter eller annars varit av särskilt farlig art. Utvecklingen av praxis bör bevakas.

Narkotikabrott

• Bedömning av straffvärdet vid överlåtelsesyfte

Ändringar av 1 § 2 st. narkotikastrafflagen trädde i kraft den 1 juli 2023. Då infördes en särskild straffskala för den som säljer narkotika eller annars befattar sig med narkotika som är avsedd att säljas. Straffet är i dessa fall fängelse i lägst sex månader och högst tre år. Minimistrafteffekten om sex månaders fängelse träffar även försäljning av eller annan befattning med små mängder narkotika. Straffvärdet bör därefter öka i proportion till mängden och sorten narkotika och med hänsyn till övriga omständigheter, så att narkotikabrott med koppling till försäljning bestraffas strängare än annan befattning med narkotika. Utvecklingen av praxis bör följas.

Involverande av en underårig i brottslighet

• Nytt brott

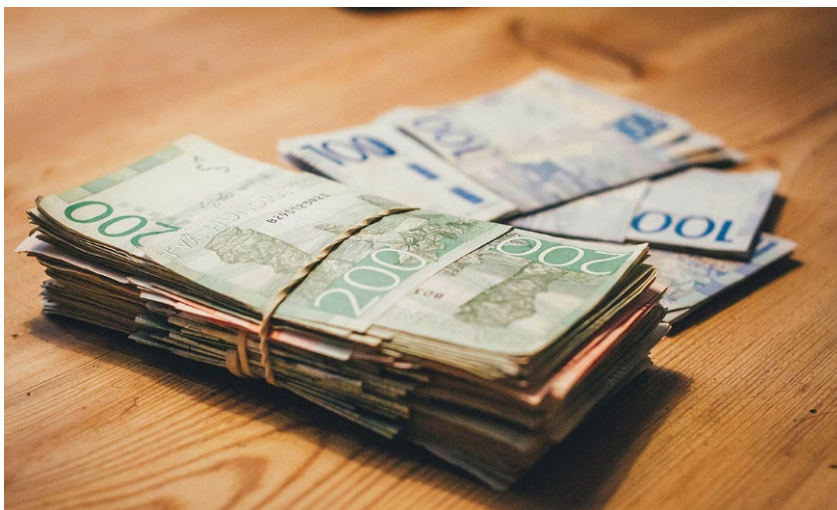
Den 1 juli 2023 trädde ett nytt brott i kraft kallat involverande av en underårig i brottslighet (16 kap. 5 a § brottsbalken). Straffet är fängelse i högst fyra år. För straffansvar krävs att

gärningspersonens handlande innebär att den unge involveras i brott eller brottslig verksamhet. Det krävs inte att gärningen innefattat tvång, vilseledande, övertalning eller liknande. Även om den unge deltar i brott eller brottslig verksamhet av fri vilja eller på eget initiativ kan ansvar föreligga för den som kan ha involverat den unge. Av förarbetena framgår att straffbestämmelsen bör kunna överträdas såväl genom handling som genom underlåtenhet. Ingen tvekan råder om att underlåtenhet i vart fall i förhållande till vissa tillvägagångssätt, t.ex. anlitande, omfattas. Ansvar för underlåtenhet bör dock förutsätta att gärningspersonen befinner sig i en så kallad garantställning. Därutöver bör den som accepterar att någon under 18 år deltar i brott eller brottslig verksamhet som han eller hon är del av beroende på omständigheterna många gånger kunna hållas ansvarig för att ha involverat den unge i verksamheten genom handling. Utvecklingen av praxis bör bevakas.

Ny förverkandelagstiftning

• Förverkande utan koppling till ett konkret brott

Den 8 november 2024 infördes självständigt förverkande som en ny förverkandeform. Utan koppling till ett konkret brott kan, efter en helt fristående talan om självständigt förverkande, egendom förverkas om det är klart mera sannolikt att den härrör från brottslig verksamhet än att den inte gör det. Det finns inte något krav på att egendomen kan knytas till ett visst brott. Utvecklingen av praxis behöver bevakas för att klargöra gränsdragningen om vad klart mera sannolikt innebär i en utredning om självständigt förverkande, där utredningen inte har draghjälp av ett brott som vid tidigare reglering om utvidgat förverkande.

Anonyma vittnen

• Möjlighet att höra ett vittne anonymt under förundersökning och vid rättegång

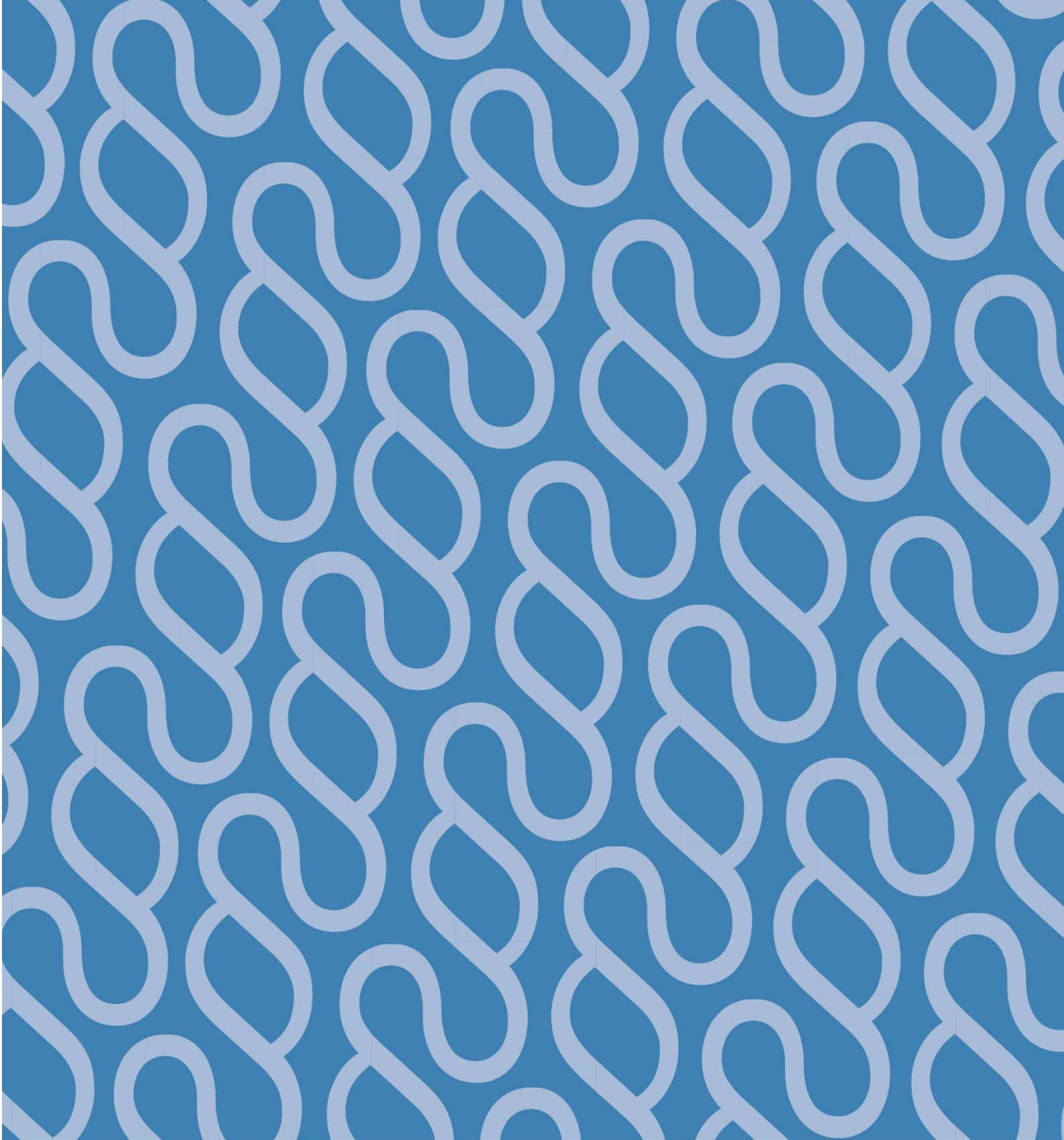
Den 1 januari 2024 trädde en ny lag om anonyma vittnen i kraft. Lagen ger möjlighet för en domstol att besluta om tillstånd att under förundersökning och rättegång i brottmål höra ett vittne på ett sådant sätt att hans eller hennes identitet eller kontaktuppgifter inte röjs (anonymt). Det förutsätter bland annat att saken gäller ett mycket allvarligt brott och att det finns en påtaglig risk för att vittnet eller en närstående till vittnet utsätts för allvarlig brottslighet om vittnets identitet eller kontaktuppgifter blir kända. Utvecklingen av praxis bör bevakas.

Vapenbrott

• Frågor om rubricering och straffmätning

Den 1 januari 2024 höjdes straffskalan för grovt vapenbrott från fängelse två–fem år till fängelse fyra–sju år. Samtidigt höjdes straffskalan för synnerligen grovt vapenbrott från fängelse fyra–sju år till fängelse sex–tio år. Slutligen höjdes maximistraffet för normalgradsbrottet från fängelse i tre år till fängelse i fem år. Utvecklingen av praxis bör bevakas.

ÅKLAGARMYNDIGHETEN

Box 5553, 114 85 Stockholm
registrator@aklagare.se
www.aklagare.se